

УДК: 821:801.81(575.2)(04)

ОРОЗАЛИЕВА Ж. М.
Ж.Баласагын атындагы КУУ
ОРОЗАЛИЕВА Ж. М.
КНУ им. Ж.Баласагына
OROZALIEVA J. M.
KNU J. Balasagyn

УНИВЕРСИТЕТТИН ЛЕКТОРУ ӨКҮМЗОР ЗАМАНДЫН
КУРМАНДЫГЫ БОЛГОН...

ЛЕКТОР УНИВЕРСИТЕТА БЫЛ ЖЕРТВОЙ РЕПРЕССИИ...

PEDAGOGU I UNIVERSITETIT ISHTE VIKTIMË E REPRESIONIT...

Аннотация: Макалада кыргыз элинин белгилүү педагогу, изилдөөчүсү, алгачкы «Чоңдор үчүн алиппенин», кыргыз адабият таануу илиминдеги алгачкы илимий диссертациялык эмгектин автору, тунгуч кыргыз адабият таануучуларынын бири, сынчы, жазуучу, драматург, котормочу Т.Саманчиндин мурастары тууралуу сөз болот. Ал бир нече жылдар бою (1950-жылы ушул окуу жайынан камакка алынып кеткен) Кыргыз улуттук университетинде (ал кездеги Кыргыз педагогикалык институту) эмгектенип кеткен. Ошону менен катар Т.Саманчиндин вульгаризатордук сындын курмандыгы катары негизсиз айыпталып, кесилип кетип, өмүрү өткөнчө куугунтукталып жүргөн трагедиялуу тагдыры тууралуу айтылат. “Лакаптан романга” китебинин өрттөлүп кетиши жөнүндө сөз болуп, бул таланттуу калемгер жана потенциалдуу окумуштуунун жеке адамдын керт башына сыйынуучулук мезгилде жазгандары оң бааланбай, өксүктө жашагандыгы белгиленет.

Аннотация: Статья посвящена исследованию наследия знаменитого кыргызского педагога, автора первой научной диссертации, автора «Букваря для взрослых», одного из первых кыргызских литературоведов, критика, писателя, драматурга, переводчика Тазабека Саманчина. На протяжении многих лет (в 1950 году был арестован) он работал в Кыргызском национальном университете (тогда Кыргызский педагогический институт). Публикация раскрывает трагическую судьбу Т.Саманчина, необоснованно обвиненного, приговоренного к длительному тюремному заключению, как жертва вульгаризаторской критики. Особо отмечено, что умышленно сожженный неизвестными тираж только что вышедшей книги талантливого ученого «Лакаптан романга» («От пословицы к роману») не был оценен по достоинству в свое время.

Annotation: The article is devoted to the study of the legacy of the famous Kyrgyz teacher, author of the first scientific dissertation, author of the "Primer for Adults", one of the first Kyrgyz literary critics, critic, writer, playwright, translator Tazabek Samanchin. For many years (in 1950 he

was arrested), he worked at the Kyrgyz National University (then the Kyrgyz Pedagogical Institute). The publication reveals the tragic fate of T. Samanchin, unreasonably accused, sentenced to a long prison sentence, as a victim of vulgarizing criticism. It is particularly noted that the deliberately burned unknown edition of the just published book by a talented scientist "Lakaptan romanga" ("From proverb to novel") was not appreciated at the time.

Негизги сөздөр: «Чоңдор үчүн алиппе», диссертация, монография, аңгеме, драма, тоталитаризм, вульгаризатордук сын, «эскини көксөгөн», идеялизациялаган, котормочу, “Лакаптан романга” ж.б.

Ключевые слова: "Букварь для взрослых», диссертация, монография, рассказ, драма, тоталитаризм, вульгаризаторная критика,» идеализация старого“, идеализированный, переводчик,» От пословицы к роману".

Keywords: "Alphabet for adults", dissertation, monograph, short story, drama, totalitarianism, vulgar criticism, "thirsty for the old", idealizer, translator, "from nickname to novel".

Алгачкы илимпоз, көрүнүктүү педагог, кыргыз адабиятындагы изилдөөчү-окумуштуу, жазуучу жана котормочу Т.Саманчиндин чыгармачылык жана пенделик оор тагдыры катаал шарттарга тушугуп, өз нарк-насилине ылайык бааланбай келгендиги белгилүү. Улуттук маданиятыбыздын калыптанышына, адабият таануу илиминин өнүгүшүнө белгилүү өлчөмдө маанилүү салым кошкон, кыргыздын агартуучуларынын катарындагы бул улуу инсандын мурастарын карап олтуруп, чындыгында эле анын интеллектуалдык эрудициясы жогору, адабий масштабы кеңири, таланттуу чыгармачыл адам болгондугуна ынанбай койбойсун. Ал өз өмүрүндө ар тараптуу жана көп тармактуу эмгектенип келген. Ошондуктан, ал кыргыз маданиятынын тарыхында адабият тарыхын жана теориясын изилдөөчү-окумуштуу, билим берүү тармагындагы алгачкы агартуу китептеринин автору, таланттуу прозаик жанакотормочу катары түбөлүккө калары шексиз.

Т.Саманчин (1909-1979) Кичи Кеминдеги азыркы Жаңы-Жол айылында туулган. Ата- энесинен эрте ажырап, жетим калган үч жашар бала ар кимдин колунда өсөт. 1919-жылы Токмоктогу балдар үйүнө кабыл алынат. Алматыдагы Кыргыз-Казак мугалимдер институтунун даярдоо курсунда 1923-жылы окуп, 1924-жылы Кыргыз автономиялуу областынын түзүлгөндүгүнө байланыштуу окуп жаткан бардык кыргыз жаштары менен кошо жаңы ачылган кыргыз педагогикалык окуу жайына, Пишпекке жөнөтүлөт. Мына ушул педтехникумда окуп жүрүп, ал бир эле учурда “Эркин-Тоо” газетасында да корректор болуп иштеп эмгек жолун баштаган. Алгачкы адабиятчылык, журналисттик тажрыйбан ы ал ушул жерден алган. 1928-жылы Фрунзе педтехникумун алгачкы бүтүрүүчүлөрдүн катарында аяктап, Жалал-Абаддагы педагогикалык окуу жайында кыргыз тили жана адабиятынан сабак берип иштей баштайт.

1930-жылы Кыргызстан Комсомолунун Борбордук комитетинин жана Эл агартуу Министрлигинин жолдомосу менен Москвадагы В.И.Ленин атындагы Мамлекеттик Пединститутка окуу үчүн жөнөтүлүп, аны 1934-жылы аяктап, 1936-жылы аспирантурага тапшырат.

Т.Саманчиндин өмүр таржымалы тууралуу кеп кылганда аны кыргыз элине бир нече багытта кызмат кылган универсал өнөр ээси экендигине күбө болдук:

1. Т.Саманчин – педагог жана педагогика, окутуунун методикасы жаатындагы практикалык бир нече эмгектердин автору болгон. 20-жылдардын аягынан баштап ал маданий агартуу орундарында, басма, илим изилдөө мекемелеринде иштеген. Отузунчу

жылдары Кыргызстандагы кат-сабатсыздыкты ликвидациялоо процессине активдүү аралашып, Наркомпростун аппаратында методист катары жетекчи кызматтарда иштеп турганда билим берүү тармагына арналган “Чоңдор үчүн алиппе” деп аталган биринчи окуу китебин жарыкка чыгарган. Кырдаалга жараша ошол учурдун эң актуалдуу маселелерине арналгандыктан бул китеп кайра-кайра басылып турган. Муну автор мындайча эскерет: “Этот “Букварь для взрослых” в своё время послужил основным учебником по ликвидации неграмотности в Киргизии ставшим стабильным и переиздавался 5 раз (в 1935,1936,1937,1938,1939 годах) общим тиражом 500000 экземпляров”. Ушундан тартып илимий-методикалык негизде жазылган окуу китептерин жана макалаларын жазып билим берүү тармагында өмүрүнүн акырына чейин эмгектенип келди. Буга “Чоңдор үчүн алиппе” (Фрунзе-Казань, ”Кыргызмамбас”, 1937-ж.), Б.Алымов менен биргеликте жазылган “Биздин адабият” (Фрунзе, ”Мектеп”, 1981-ж.) деген окуу китептерин жана “Адабият сабагынын эстетикалык негизи” (Ала-Тоо, 1966-ж., №3), “А.Токомбаев”(Мугалимдер газетасы, 1962, 11-декабрь), “К.Баялинов” (Мугалимдер газетасы, 1962, 15-декабрь), “М.Горькийдин чыгармаларын окуу” (Мугалимдер газетасы, 1963, 21-сентябрь), “ХI класстын адабият окуу сабагы” (Мугалимдер газетасы, 1962, 24-ноябрь) деген сыяктуу бир катар гезиттик макалаларынын толук эмес тизмесин күбөгө тартсак болот. Башта көрсөтүлгөндөй, 1930- жылдары жүргөн маданий революцияга да ал эң алдыңкы фигуралардын катарында катышып, Жаңы алфавит түзүү комитетинде көрүнүктүү иштерди алып барган.

2. Т.Саманчин кыргыз адабият таануу илиминдеги алгачкы илимий диссертациялык эмгектин автору. Анын бул 1949-жылы жарыкка чыккан “Молдо Кылыч – жазгыч акын” аттуу илимий монографиялык эмгеги бир топатайын сөз кылууга татыктуу. Ушул диссертациялык эмгек авторду кыргыз адабиятындагы филология илимдеринин кандидаты деген окумуштуулук даражага ээ болгон биринчи илимпоз катары тарыхка киргизди. Мында ал акындын чыгармачылыгына, өмүр таржымалына кылдат анализ жүргүзүп, объект тивдүү илимий көз караштан туруп талдоого алган. Изилдөөчү тарабынан акындын жеке турмушу, чыгармачылык тагдыры, чыгармаларынын идеялык-тематикалык жана көркөмдүк маанилери эң сонун ачылып берилген. Республикадагы алгачкы тажрыйба болсо да монографиянын ийгиликтүү жаралышы адабиятчынын дараметин айкындабай койбойт. Ал бул эмгеги аркылуу изилдөөчү жазгыч акын Молдо Кылычтын кыргыз адабий процессиндеги тиешелүү ордун белгилеп, анын классикалык баа-салмагын өлчөп таразалап берди. Ошонусу менен бул изилдөө азыркы күндө да өз наркын жоготпой белгилүү деңгээлде адабият таануу илимине кызмат өтөп келет.

3. Тунгуч кыргыз адабият таануучусунун бири. Адабиятчы жалаң гана Молдо Кылыч эмес, революцияга чейинки бир топ акындардын чыгармачылыгын изилдеп жазып келген. Алсак, Калыгул, Арстанбек, Молдо Кылыч, Музооке, Солтобай, Калмырза, Жеңижок, Тоголок Молдо, Токтогул, Алдаш Молдо, Ы.Шайбеков ж.б. Булардын айрымдары 1943-жылы “Кыргызмамбастан” чыккан “Кыргыз адабиятынын очерктери” деп аталган коллективдүү эмгекке киргизилген. Бул китеп да адабият маселелерине арналган алгачкы коллективдүү эмгек болуп саналат. Жыйнак үч чоң бөлүмдөн турат: Биринчи “Фольклордук бөлүмдү” адабиятчылар М.И.Богданова жана Ө.Жакишевдер түзүшкөн. “Коллониялык мезгилдеги адабият” деген экинчи бөлүм Т.Саманчин тарабынан жазылган. “XX кылымдын башындагы кыргыз совет адабияты” деп аталган үчүнчү бөлүмдү К.Рахматуллин жазган. Китептин эң оор бөлүмүндө Т.Саманчин XIX кылымдын акындары жөнүндө сөз козгоп, алардын чыгармачылык жүзүн ачып берет. Акындардын чыгармаларында коомдун

чагылышын, падышачылык Россиянын кыргыз жергесине жүргүзгөн коллониялык саясатынын сүрөттөлүшүн талдоого алуу менен алардын жалпы адабияттан ала турган тиешелүү орундарын көрсөтөт. Ушул замана темасына топтолгон акындардын көз карашын чечмелеп, чыгармаларынын мазмундук багыттары боюнча классификациялап, ар бирине аныктама берип чыгат. Бул доордогу акындарды изилдөөчү коллониялык мезгилдеги кыргыз адабиятынын жеткен мунар учу катары мүнөздөйт. Адабият таануу тармагындагы алгачкы чыйыр болсо да бул азыр да колдон түшкүс окуу китеби катары окулуп келет. Ошондой эле 1971-жылы жарыкка чыккан “Лакаптан романга” аттуу китебинде да фольклордук адабият жана Токтогул, Арстанбек, Музооке, Солтобай, Жеңижок, Тоголок Молдо сыяктуу көптөгөн акындардын чыгармачылыгы, манасчылар тууралуу да фундаменталдуу эмгегин калтырган. Профессионалдык изилдөө чеберчилигинин жогорулугу, так реалдуу позициядан туруп баалаганы, өзү изилдеп жаткан маселени терең, жеткилең түшүнгөнү менен Т.Саманчиндин жогорудагы көөнөрбөс эмгектери дагы далай мезгилдер бою өз күчүн жоготпой кудум азыркыдай бийик дараметин сактап кала берерине эч ким күнөм санабайт. Бул эмгектер адабиятта жашап турганда Т.Саманчин да алар менен кошо түбөлүк өмүр сүрө бермекчи. Аларды жаңы гана түптөлө баштаган адабият таануу илиминин теориясынын 40-жылдардагы үлгүсү катары белгилеп, адабияттын өнүгүш этабындагы өзгөчө ордун айрыкча баса көрсөтүп кетүүбүз керек.

4. Т.Саманчин – сынчы. Т.Саманчин адабий сынчы катары да бир топ эмгектерди жаратуу менен кыргыз адабиятындагы сын жанрынын алга кадам шилтөөсүнө өбөлгө түздү. “Адабият сыны жана сынчылар жөнүндө” (Кызыл Кыргызстан, 1940, 20-март), “Кыргыз элинин адабияты” (Кызыл Кыргызстан, 1947, 18-ноябрь), “Согуш күндөрүндөгү кыргыз драматургиясы” (Советтик Кыргызстан, 1942, №4), “Адилетсиз апыртмалуу сынга каршы” (Советтик Кыргызстан, 1948, №9) деген ж.б. сын макалалары аркылуу Т.Саманчин тарабынан көркөм адабияттын же сөз өнөрүнүн табияты, анын мүмкүнчүлүктөрү, тарыхый өнүгүш процесси, өзгөчөлүктөрү, идеялык-эстетикалык бөтөнчөлүктөрү кең-кесири анализге алынуу менен адамдын же окурмандын интеллектуалдык жан дүйнөсүн өстүрүү эске алынган адабий сында ал бийик маданияты, өзгөчө чеберчилик менен сындаган чыгармасын ар дайым жаңы көркөмдүк сапат жана идеялык мааниге ээ кылган эстетикалык-философиялык түшүнүктөргө бай сындары аркылуу айырмаланып турат. Анын позициясы так, калыс, чынчыл жана сынчыл көз караштагы сындары ушул сапаттары менен өз баалуулугун сактап келе жатат.

5. Т.Саманчин – жазуучу. Т.Саманчин жазуучу катары адабиятка отузунчу жылдардан баштап аралаша баштады. Алгач, мезгилдүү басма сөз беттерине көркөм очерк, аңгемелери байма-бай басылып турган. Улуу Ата Мекендик согуш учурунда жазган аңгемелери “Боордоштор” (Фрунзе, “Кыргызмамбас”, 1946) деген ат менен жарык көрдү. Кыска, бирок айтыла турган идеясы так, жазуу стили курч, коомдук орчундуу проблемаларга арналып көркөм иштелген татынакай бул аңгемелер ошол чыгарма жаралган учурдун көзү менен караганда алгылыктуу, адабияттын тарыхында өз орду бар адабий эмгектер болуп саналат. Өзгөчө бул аңгемелер окурмандарга эстетикалык руханий рахат тартуулоодо баалуу каражат болуп, жаштарды келечекке тарбиялоодо үлгү болорлук образдары, алдыңкы идеялары менен баалуу. Коомдук турмуштун бир гана көрүнүшүн алып аны өз чеберчилигине жараша көркөмдөштүрүү аркылуу чыныгы реалисттик стилдеги чыгармаларды жараткан Т.Саманчиндин аңгемелери доор менен үндөшүп, кыркынчы жылдардагы жалпы элдик абалды, коомдук турмушту жандуу элестетип турат. Ошол учурдагы кырдаалга жараша

согуштан тажап, алсырап, муң-кайгыга баткан элдин маанайын көтөрүү максатында адабиятта бийик патетикалуу мүнөздөгү көтөрүңкү маанайда жазылган чыгармалар көбөйө баштаган. Айрыкча, ураан, чакырык, коштошуу, ант формасындагы адабий көркөм чыгармалар жазылуу менен элди жеңишке үндөп турган баатырдык, эрдик патриоттуулук, Ата мекенди коргоо, гуманизм идеялары тууралуу чыгармалар жарыяланып, коомду тарбиялоодо жана духун көтөрүүдө эң негизги багыттоочу кызмат аткарып келгендиги белгилүү. Ушул негиз Т.Саманчиндин да адабий мурастарын кызыл сызык аркылуу тепчип өткөн. Ошондуктан аталган жыйнактагы жазуучунун аңгемелери менен драмалары учур талабына шайкеш жазылып, убагында окурмандардын сүйүп окуган китептеринин бири болгон.

6. Т.Саманчин – драматург. Анын алгачкы ири чыгармасы “Берметтин уландары” драмасы жакшы чыгармаларга карата жарыяланган Кыргызстандын республикалык конкурсунда сыйланып, учурунда республиканын театр сахналарынын туруктуу репертуарына айланган. Андан соң жазуучу “Тоо арасында”, “Абышкалардын жоругу” деген пьесаларын жазды.

7. Т.Саманчин – котормочу. Өмүрүнүн акырында Т.Саманчин негизинен көбүнчө көркөм котормо менен алек болду. Анын Л.Кассилдин “Көк муз, темир аяз” (1935), М.Горькийдин “Чыгармалар жыйнагы” (1956), В.Белинскийдин “Гоголго кат” (1948), Рабирдранат Тагордун “Аңгемелер” (1958), Л.Толстойдун “Анна Каренина” (1959), Г.Ганейзердин “Бийик тоо” (1962), А.Чеховдун “Ваня таяке” (1949), Дыховичный “Жер саякаты” (1958), Цао-Юйдун “Тайфун” (1957) деген сыяктуу көптөгөн көркөм чыгармаларды кыргыз тилине которуп, кыргыз окурмандарынын дүйнөлүк адабиятты өздөштүрүүсүнө жол ачып бергени белгилүү. Анын котормолору азыр да кыргыз окурмандарынын дүйнө таануусуна, жалпы адабий маданиятынын кеңишине жана эстетикалык өсүү талаптарына кызмат өтөп келет.

9. Т.Саманчин – вульгаризатордук сындын курмандыгы. 1947-жылы Ж.Самаганов тарабынан биринчи жолу адабий сында Т.Саманчиндин чыгармачылык жүзүнө арналган “Боордоштор” (“Советтик Кыргызстан”, 1947, №7) аттуу сын макала жарыяланган. Бул адабий сындын талаптарына жооп бербеген, негизи жок, адилетсиз сын ошол кездеги айрым саясатчылардын тукуруусу менен вульгаризатордук сындын негизинде жазылганы көрүнүп турат. Сынчынын болгон эле максаты кылдан кыйкым таап, эптеп жазуучуга кир жабыш болгондугу да айдан ачык сезилип турат. Эскини идеялизациялаган, улутчул, чыгармасына хандын образын киргизген, өткөн заманды мактап-жактап космополиттик коомго жат бузук идеяларды тараткан коомго коркунучтуу адам катары “айыптоолор” бул макаладан кийин да адабиятчынын ар бир эмгегинен вульгаризатордук сындын өкүлдөрү тарабынан “табыла берди”. Жеке адамга сыйынуучулук мезгилдеги “бөрк ал десе, баш алган”, акты кара, караны ак деп будамайлаган өзүмчүл, карьерист, жеке кызыкчылыгын баарынан жогору койгон кошоматчылардын тепкисинде калган Т.Саманчиндин эмгектери зыяндуу элемент катары бааланып, ал илимпоз жазуучунун жеке пенделик тагдырына да бир топ оор залакасын тийгизди. 1946-жылы 14-августагы жана ошол эле жылдын 26-августундагы ВКП (б) БКнын “Звезда” жана “Ленинград” журналдары жөнүндөгү жана драмалык чыгармалардын репертуарларын жакшыртуунун чаралары жөнүндөгү токтомдорунан кийин ар бир улуттук адабияттан идеологиялык каталар жок жерден табыла баштабадыбы... Башта айткан кыргыздын чагымчыл сынчыларынын негизсиз дооматтары Т.Саманчиндин окумуштуулук даражасынын жана партиялуулугунун алынып ташталышына, күнөөсүз күнөөлүү болуп, беш

жылдан ашуун мезгил түрмөдө олтуруп, ден соолугунан ажырап жарым жан абалында кайтып келишине себеп болду. “Өздөн чыккан жат жаман” дегендей ошол кездеги Кыргызстан КП (б) БКнын идеология боюнча секретары К.Орозалиевдин “Очередные задачи развития историческое науки и литературоведение в Киргизии” (Советская Киргизия, 1947, 14-октябрь) деген макаласы дал ошондой бир беткей каралоо максатында жазылган. Мында ал окумуштууга илимий эмгектеринде олуттуу саясий каталарды “кетирген”, кыргыз элинин Россия мамлекетине кошулуу маселесин натура баалаган улутчул, эскини көксөп идеялизациялаган, өткөн доордун акын-жазуучуларын ашыра мактаган, советтик адамга жат, терс идеяларга толгон зыяндуу чыгармаларды жараткан деп курулай айып тагат. Андан кийин П.Балтин, Г.Нуров, Ж.Самагановдун “Саманчиндин эмгектериндеги космополитизм жана улуттук буржуазиялык рецидивтер” (“Кызыл Кыргызстан”, 1949, 10-апрель) деген жана ушул эле уюшкан топтун “Диссертациянын окумуштуу авторлоунун улуттук көрүгүүлөрү” (Советская Киргизия, 1950, 10-март) аттуу макалалары да куру жалаага жана негизсиз дооматтарга толуп жогорудагыдай саясий күнөөлөрдү авторго тагып жазылган. Ошентип, адабиятчы жок жерден айыпкер болуп, идеологиянын курмандыгына айланып, жазууга, изилдөөгө тыюу салынып, көп жылдар бою колу байланып олтуруп калган. Адабияттагы изилдөөнү талап кылып турган актуалдуу маселелерге көзү жетип турган жана көркөм чыгарма жазууга чыгармачылык дарамети толук жооп берген эрудициалуу окумуштуу жана таланттуу калемгер үчүн мындан өткөн трагедия болбостур... Айтайын деген ою, идеясы болуп туруп, аны айта албагандан өткөн азап жоктур!

Мындай кысым авторду кийин деле кекиртектен алып муунтуп турган. “Кыргызстан” басмасы тарабынан 1971-жылы даярдалып, жарыкка чыгуу алдында турган 14 басма табак көлөмүндөгү “Лакаптан романга” деген китебинин өрттөлүп кетиши ф.и.д, белгилүү адабиятчы К.Артыкбаевдин (Т.Саманчин – Китепте: Акыйкат сабагы – Бишкек, “Адабият”, 1991, 130-бет) жана Ж.Жапиевдин (“Бири кем дүйнө” – Ала-Тоо, 1989, №8) макалаларында кеңири айтылган. Бул эмне деген гана жоготуу! Адабиятчы-окумуштуунун бүт өмүрлүк ишинин жыйынтыгынын ушинтип бир заматта күлгө айланышы чыныгы трагедия эмей эмине..! Китеп терилип бүтүп, эртең-бүрсүгүнү окурмандардын колуна тиет деп турганда кимдир бирөөлөр тарабынан уюштурулуп, сигналдык нускаларынын бирин абийирин кетире чиймелеп бир да барагы соо калбай көк сыя менен каршы-терши сызылган, жада калса авторду да ашата сөгүп жазылган китепти автордун өзүнө берип жиберешкен. Белгисиз сынчы негизсиз жерден эле авторду урууларды классификациялаган, өткөн доорду идеялизациялаган, Горькийден, Островскийден көчүрүп алган деп жөнү жок күнөөлөп, ур-токмокко алат. Андагы “Санчы сынчы, Тайлак баатыр, Жейренче чечен, Жайсан ырчылар жөнүндө азыркы совет адабиятында кеп кылуунун өзү түшүнбөстүк”, – деген сынчынын дооматы анчалык чындыкка коошпой калган. Илимий-методикалык окуу куралы катарында жазылган бул эмгекте элдик оозеки чыгармачылыкта колдонулуп келген лакаптар, алардын жаралыш табияты жана чечендер менен ырчылар тууралуу сөз кылынып, илимий көз караштан талдоого алынат. Китепке киргизилген илимий макалалардын дээрлик басымдуу бөлүгү фольклордук чыгармаларды окуп, үйрөнүүгө, элдин тарыхый жашоосу, каада-салты үрп-адатынан кабар кылууга багытталгандыгын анын Т.Сатылганов атындагы адабият музейинде сакталып калган жалгыз вариантын барактап олтуруп күбө болдук. Айтмакчы, бул ошол белгисиз сынчынын (китепке рецензент Садыков деген фамилияны жазып калтырган) кара өзгөйлүк менен негизсиз чиймелеп кайра автордун өзүнө берип жиберилген сигналдык нусканын бир – жападан жалгыз нускасы болуп саналат.

Жогорудагыдай адилетсиз сындын, саясий кысымдын астында жапа чегип келген Т.Саманчиндин өзүнүн жана чыгармаларынын тагдырына болгон мамиле кийинки Советтер Союзу ыдыраган мезгилде гана оң жолго коюла баштады. “Мезгилден өткөн сынчы жок” дегендей Т.Саманчиндин адабий мурастары кайрадан баалана баштаган кез. Катаал мезгилдин адилетсиз капшабына кабылып жабыгып келгени менен ал кыргыз адабиятынын тарыхында майда нерседен чоң ойду жарата алган чеберчилиги, ошол ойду жөнөкөй, ийкемдүү сөздөр менен жеткире билген стилинин жөнөкөйлүгү менен түбөлүк кала бере турган адабиятчы, сынчы жана жазуучу-драматург болгон деп жыйынтык чыгарсак жаңылышпайбыз. Оптимисттик умтулууларга толгон талбас изденүүсүнүн жемиши анынысымынын өлбөстүгүн шарттап турат.

Колдонулган адабияттар:

1. Саманчин Т. “Чоңдор үчүн алиппе” –Ф.,1935,1936,1937,1938,1939
2. Саманчин Т. “Чоңдор үчүн алиппе” –Фрунзе-Казань, ”Кыргызмамбас”, 1937.
3. Саманчин Т. “Биздин адабият” (Б.Алымов менен биргеликте жазылган) – Фрунзе, ”Мектеп”,1981.
4. Саманчин Т. “Адабият сабагынын эстетикалык негизи //Ала-Тоо, 1966-ж., №3
5. Саманчин Т. “А.Токомбаев //Мугалимдер газетасы, 1962, 11-декабрь
6. Саманчин Т. “К.Баялинов //Мугалимдер газетасы, 1962, 15-декабрь
7. Саманчин Т. М.Горькийдин чыгармаларын окуу //Мугалимдер газетасы, 1963, 21-сентябрь
8. Саманчин Т. “ХI класстын адабият окуу сабагы //Мугалимдер газетасы, 1962, 24-ноябрь
9. Т.Саманчин Кылыч – жазуучу акын –Фрунзе, Кыргызмамбас, 1984.
10. Кыргыз адабиятынын очерктери –Фрунзе, Кыргызмамбас, 1943
11. Саманчин Т. “Адабият сыны жана сынчылар жөнүндө //Кызыл Кыргызстан, 1940, 20-март
12. Саманчин Т. Кыргыз элинин адабияты //Кызыл Кыргызстан, 1947, 18-ноябрь),
13. Саманчин Т. Согуш күндөрүндөгү кыргыз драматургиясы //Советтик Кыргызстан, 1942, №4),
14. Саманчин Т. Адилетсиз апыртмалуу сынга каршы //Советтик Кыргызстан, 1948, №9)
15. Саманчин Т. Боордоштор – Фрунзе, “Кыргызмамбас”, 1946
16. Ж.Самаганов “Боордоштор” //Советтик Кыргызстан”, 1947, №7
17. К.Орозалиев “Очередные задачи развития историческое науки и литературоведение вКиргизии” //Советская Киргизия, 1947, 14-октябрь
18. П.Балтин, Г.Нуров, Ж.Самагановдун “Саманчиндин эмгектериндеги космополитизм жана улуттук буржуазиялык рецидивтер” //Кызыл Кыргызстан”, 1949, 10-апрель
19. “Диссертациянын окумуштуу авторлорунун улуттук көнүгүүлөрү” //Советская Киргизия,1950, 10-март
20. Саманчин Т. “Лакаптан романга” – Фрунзе, “Кыргызстан”, 1971
21. К.Артыкбаев Т.Саманчин – Китепте: Акыйкат сабагы – Бишкек, “Адабият”, 1991, 130-бет
22. Ж.Жапиев Бири кем дүйнө //Ала-Тоо, 1989, №8